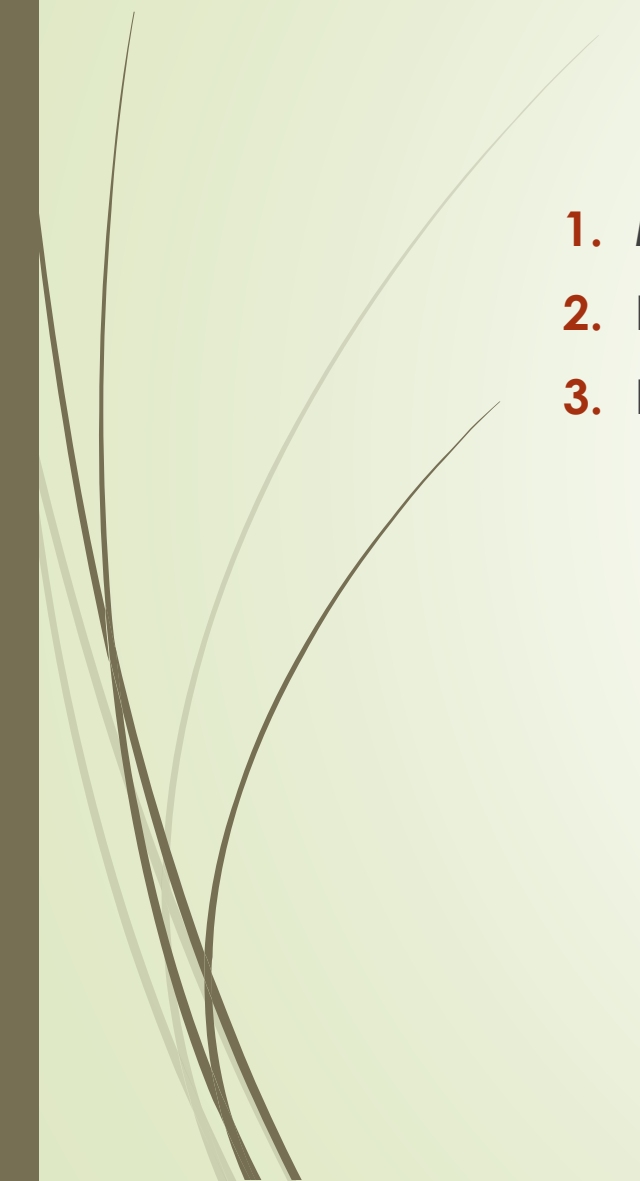

Науково-методологічний базис лінгвосинергетики

д.філол.н., проф., проф. Ельдар Веремчук

План

-
- 1. Міждисциплінарний характер лінгвосинергетики.**
 - 2. Концептуально-методологічні основи лінгвосинергетики.**
 - 3. Базовий інструментарій синергетики в лінгвістичних дослідженнях.**

1. Міждисциплінарний характер лінгвосинергетики

Еволюція наукового мислення

- Сучасний етап науки: від поглибленої диференціації до інтеграції дисциплін.
- Виникнення «маргінальних наук» на стику традиційних сфер.
- Академік В. І. Вернадський: «Ми все більше спеціалізуємося не в науках, а в проблемах. Це дозволяє надзвичайно заглиблюватися в явище, що досліджується, а з іншого — розширювати охоплення його з усіх точок зору».
- Наука розвивається нелінійно, хвилеподібно.

Метод експансіонізму в лінгвістиці

- Експансіонізм: методологічний принцип, що полягає в розширенні предметного поля досліджень.
- Перегляд традиційних проблем мовознавства під новим кутом.
- Залучення знань з інших наук: культурологія, біологія, соціологія, антропологія, психологія, нейронауки.

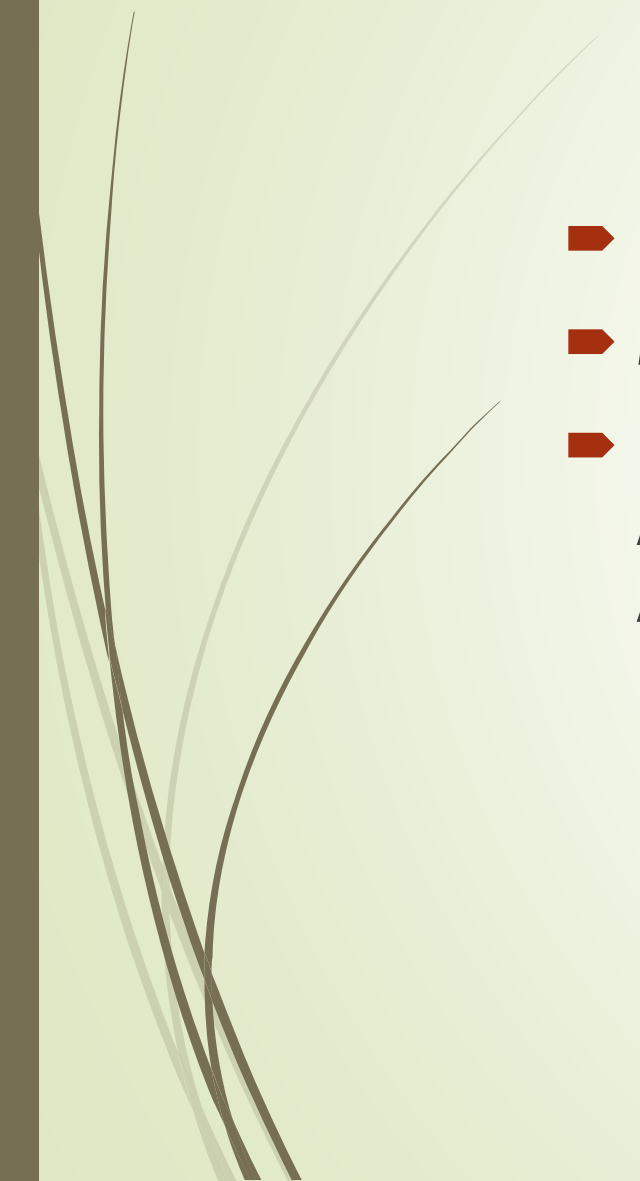

Два вектори міждисциплінарності

- **Відцентровий вектор:** Розширення понятійного апарату конкретної науки за рахунок категорій інших дисциплін.
- **Комплексне вивчення:** Об'єкт дослідження (наприклад, мова) потрапляє в поле рефлексії кількох різних наукових сфер.

Мова як міждисциплінарний об'єкт

- Більше немає явищ, які вивчає лише одна наука.
 - Мова — не є монодисциплінарним об'єктом.
 - Найплідніші напрямки досліджень — це міждисциплінарні, оскільки вони розширюють можливості наукового мислення та ламають бар'єри.
-

Синергетика: нова міждисциплінарна парадигма

- **Синергетика:** науковий напрям, що досліджує складні, відкриті, динамічні системи, які здатні до самоорганізації та нелінійного розвитку.
- **Міждисциплінарність** синергетики полягає в синтезі методів різних наук для вивчення загальних закономірностей функціонування складних систем.

Про важливість охоплення явища в їх цілісності:

- «Мені вже давно дивує відсутність прагнення охопити Природу як ціле в галузі емпіричного знання, де ми можемо це зробити. Ми нерідко видаємо гарні зібрання фактів і спостережень там, де ми можемо мати їх. <> Немов лінощі розуму. Відчувається, що певним зусиллям можна піднятися до охоплення всього явища в цілому, але цього зусилля не роблять і бачиш по літературі, що воно не робиться іншими. <> А між тим навкруги накопичена маса даних, які тільки чекають на таке охоплення». Видається, що подібне охоплення можливе в рамках синергетичної парадигми, в основі якої лежить філософія динамічної цілісності (В. І. Вернадський)

Лінгвосинергетика

- Це міждисциплінарний напрям, що вивчає мову, використовуючи категоріальний апарат і методи синергетики.
 - Лінгвосинергетика доповнює філологічну традицію, розглядаючи мову як відкриту, нелінійну, мінливу, самовпорядковану систему.
-

2. Концептуально-методологічні основи лінгвосинергетики

Лінгвосинергетика ґрунтується на платформі,
що об'єднує:

- Філософію
- Природознавство
- Лінгвістику

Роль філософії

- Філософія є фундаментальною основою, що допомагає здійснити діалектичний синтез знань.
- В. І. Вернадський: «Філософія завжди укладає зародок, іноді навіть передбачає цілі галузі майбутнього розвитку науки».

Формалізована синергетика

- Автентична синергетика: ґрунтується на математичному моделюванні складних систем.
- Представлена в роботах Г. Хакена, І. Пригожина.
- Забезпечує точність і строгість, але її застосування в гуманітарних науках ускладнене.

Неформалізована синергетика

- **Метафорична синергетика:** використовує синергетичні поняття як концептуальні метафори.
- Слугує сполучною ланкою між природничими та гуманітарними науками.
- **Ризики:** поверхнєве «жонглювання» термінами без розуміння їх суті може призвести до спотворення понять.

Історичні джерела

- Ідеї, подібні до синергетичних, висловлювалися в мовознавстві задовго до появи самої синергетики.
- Це підтверджує, що лінгвосинергетика є закономірним етапом розвитку наукової думки, а не просто "модною" теорією.

В. фон Гумбольдт

- Ідеї про «саморегуляцію мови» та її «спонтанну самоорганізацію».
- Розглядав мову не як готовий продукт (ergon), а як саму діяльність (energeia), що постійно розвивається.
- *«Мови виникли не в сваволі і не за договором, але вийшли зі схованок людської природи і є (можна додати: як самостійні сутності, притаманні певній особистості) саморегульованими звуковими стихіями, що розвиваються» (В. фон Гумбольдт)*

Павло Флоренський

- Концепція слова як способу «конденсації смислової енергії духу».
- Слово — це єдиний організм, цілісність, яка врівноважує накопичені енергії.
- Підкреслював «синергетичність» слова.
- *У слові я виходжу за межі своєї обмеженості і з'єднуюся з волею цілого народу, яка безмірно перевершує мою власну, і до того ж не тільки в цей історичний момент, але незмірно глибше і синтетичніше, з'єднуюся з історичним проявом волі народу (П. Флоренський)*

Бодуен де Куртене

- Писав про «постійну працю над усуненням хаосу» в житті мови.
- Ця ідея є прямою аналогією до синергетичних уявлень про взаємодію хаосу та порядку як рушійної сили розвитку.
- *«У житті мови спостерігається постійна праця над усуненням хаосу, розладу, нестрункості над введенням у нього порядку та одноманітності» (Б. деКуртене)*

Е. Сепір

- Закликав до розширення предметної області мовознавства.
- Наголошував на міждисциплінарності, підкреслюючи зв'язок лінгвістики з антропологією, соціологією, психологією, філософією.

«У процесі розвитку лінгвістичних досліджень мова доводить свою корисність як інструмент пізнання в науках про людину і в свою чергу потребує цих наук, щоб пролити світло на її суть. Сучасному лінгвістові стає важко обмежуватися лише своїм традиційним предметом. Якщо він не зовсім позбавлений уяви, то він не зможе не поділяти взаємних інтересів, які пов'язують лінгвістику з антропологією й історією культури, із соціологією, психологією, філософією і – в більш віддаленій перспективі – з фізіологією і фізикою» (Е. Сепір)

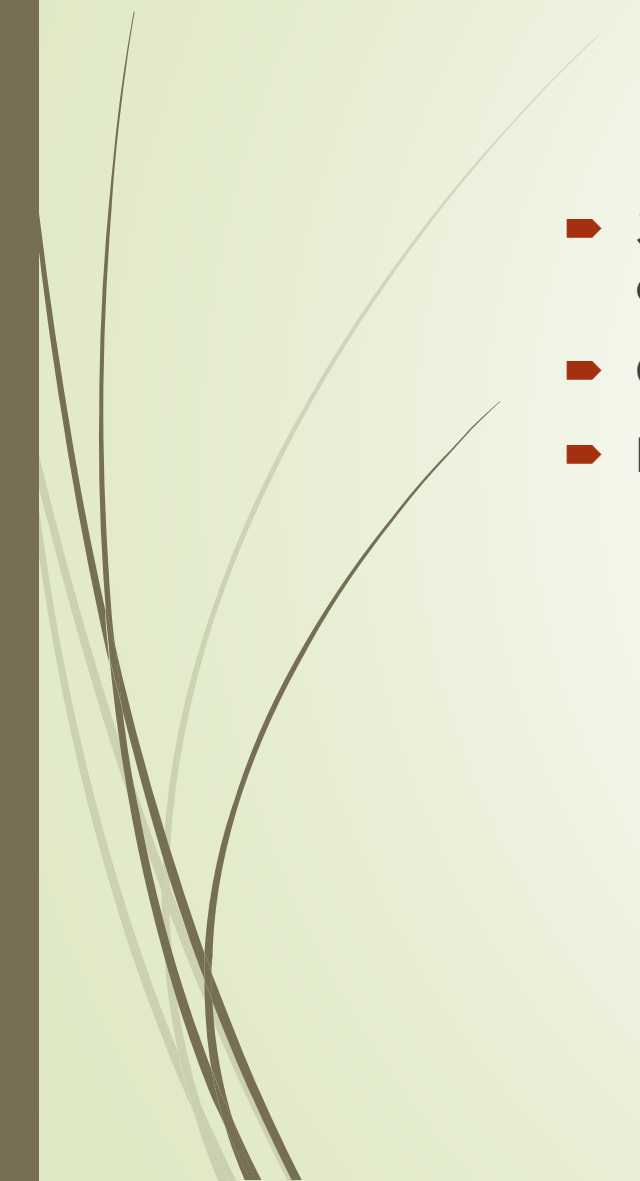

3. Базовий інструментарій синергетики в ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

- Синергетика привносить у мовознавство нові поняття:
 - самоорганізація
 - хаос і порядок
 - аттрактор і репелер
 - когерентність
 - дисипація
- Ці поняття часто використовуються як концептуальні метафори через якісний характер мови.

Самоорганізація

- Здатність складних систем до впорядкування своєї внутрішньої структури.
 - Система набуває нової структури без зовнішнього втручання.
 - Процес, де нове ціле виникає завдяки узгодженій поведінці елементів.
-

Дисипація

- Процеси розсіювання неоднорідностей у відкритих системах.
- Механізм, що руйнує те, що не відповідає тенденціям розвитку, створюючи умови для самоорганізації.
- У мові це проявляється у відсіюванні окремих, застарілих лексичних одиниць.

Лінійність та Нелінійність

- **Лінійність:** реакція системи пропорційна зовнішньому впливу.
- **Нелінійність:** незначні впливи можуть призвести до непередбачуваних, значних змін.
- Нелінійність мови зумовлена постійною зміною мовних процесів під впливом різноманітних факторів.

Хаос і Порядок

- **Традиційний погляд:** Хаос = руйнування (негатив); Порядок = стабільність (позитив).
- **Синергетичний погляд:** Хаос має подвійне навантаження — деструктивне і конструктивне.
 - Хаос є джерелом нових можливостей, з якого можуть виникнути нові структури.

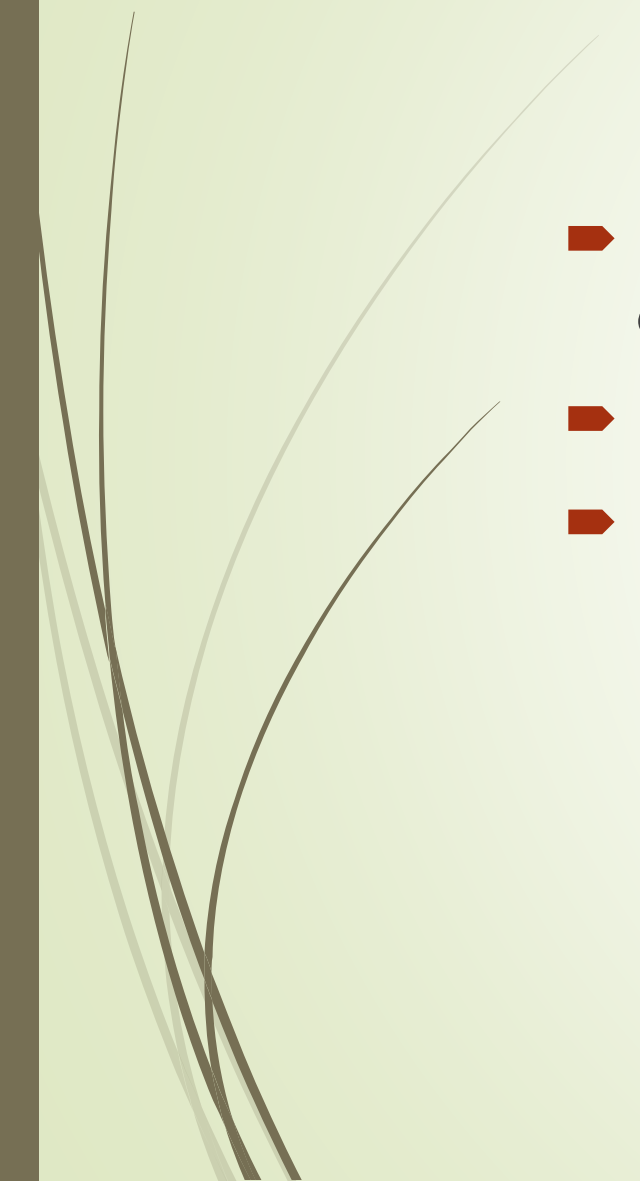

Атрактор

- Відносно стійка структура, на яку виходять процеси еволюції.
 - Це «мета» системи, до якої вона прагне, наприклад, уніфікація граматичних норм.
 - Вихід на одну зі структур-аттракторів немов закриває інші еволюційні шляхи.
-

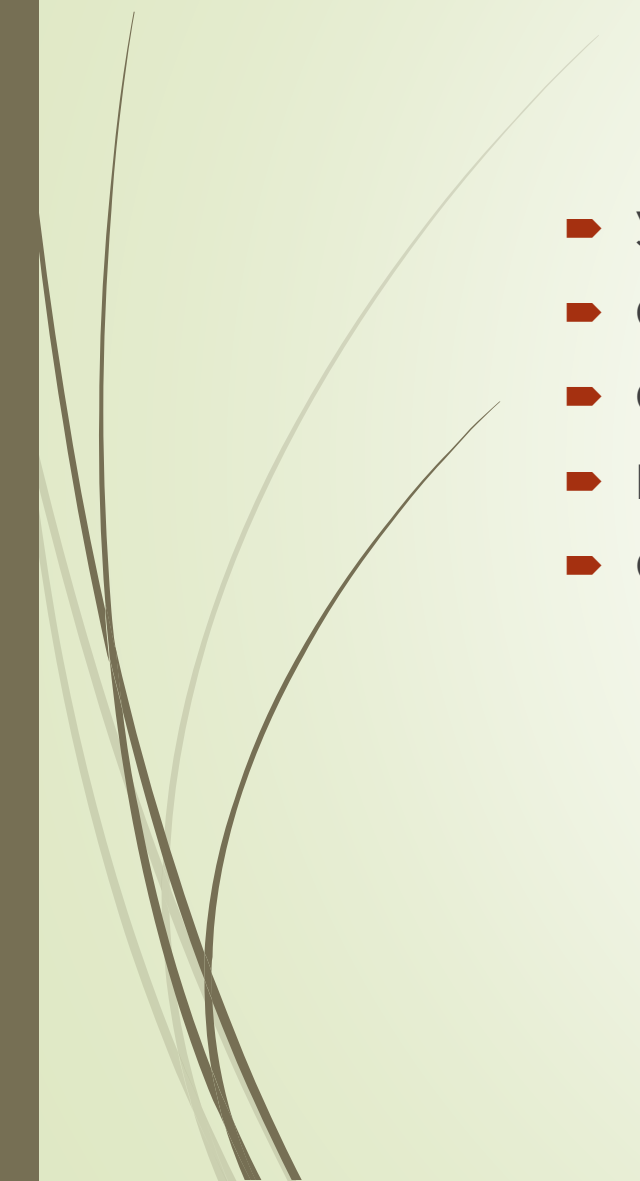

Репелер

- Набір параметрів, які «відштовхують» систему від стану рівноваги.
 - Виражає динамічність і рухливість мовної системи.
 - Відображає суперечність між прагненням до змін (репелер) і консерватизмом (атрактор).
-

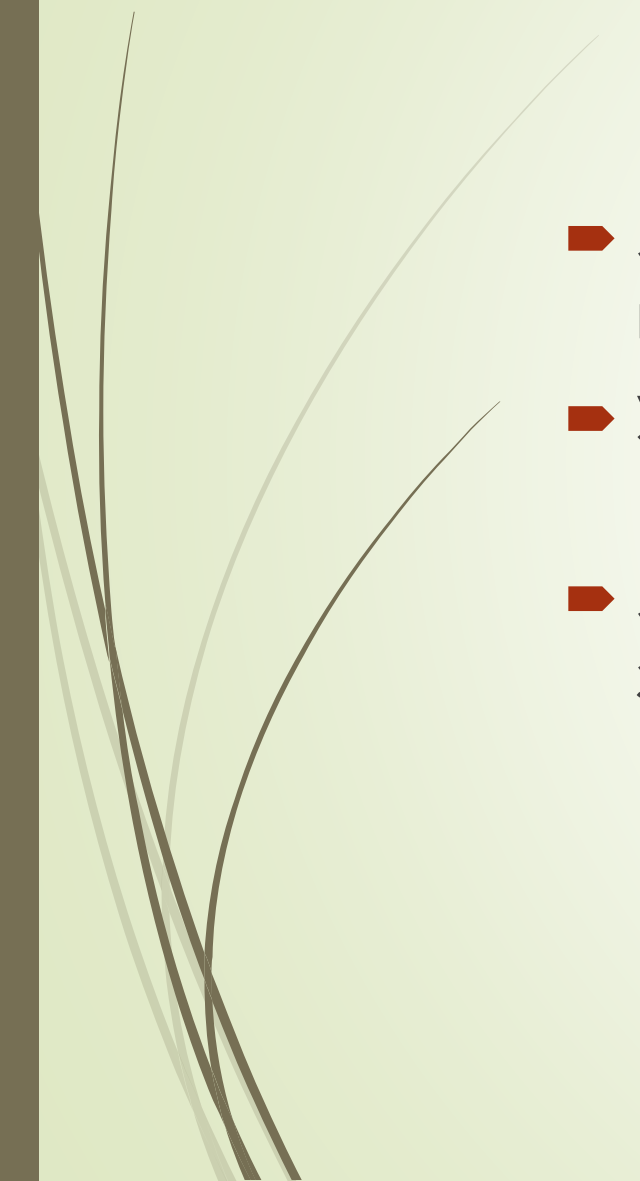

Когерентність

- Узгодженість елементів мови (звуків, слів, конструкцій)
 - Самоорганізація мовних структур із різноманіття варіантів
 - Системна властивість: не зводиться до суми окремих одиниць
 - Кооперативність: одні елементи полегшують функціонування інших
 - Єдиний ритм і темп розвитку мови (мовний “темпосвіт”)
-

Параметри порядку

- Змінні величини на макроскопічному рівні, які керують поведінкою компонентів на мікроскопічному рівні.
 - У мові параметрами порядку є граматичні категорії (рід, відмінок, час).
 - Зміна цих параметрів може спричинити структурні зміни всієї мовної системи.
-

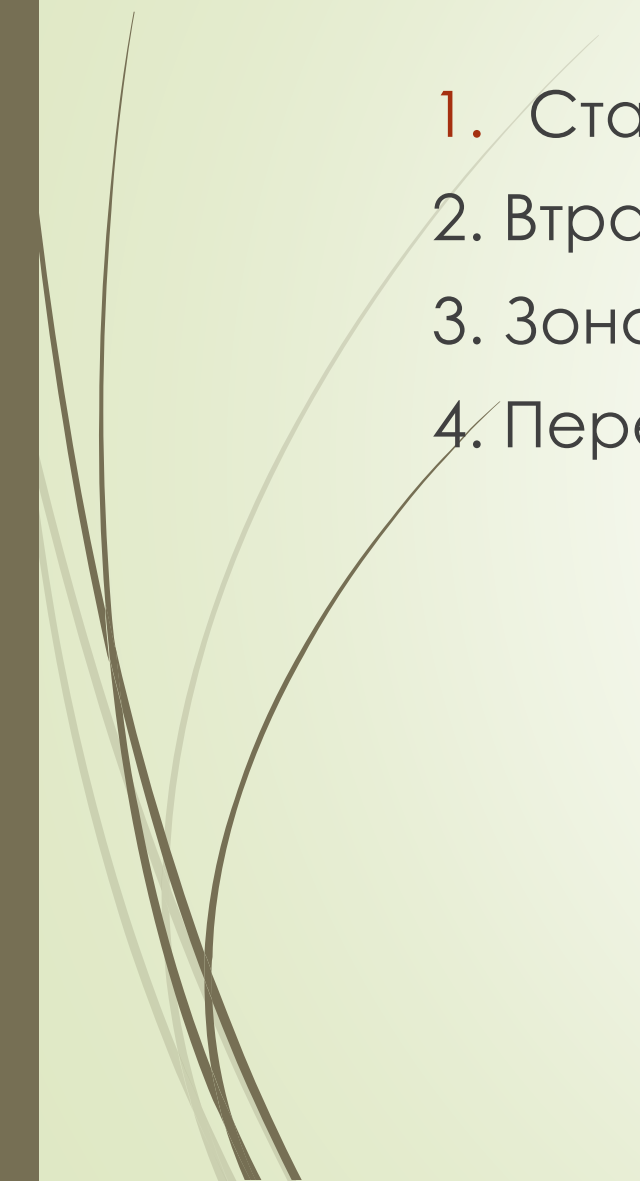

Синергетичні моделі

- Синергетична модель: модель об'єкта, що еволюціонує.
- Вона відображає зміну режимів існування об'єкта, а не його статичні характеристики.
- Більшість лінгвосинергетичних моделей є якісними, а не кількісними, через "нечіткість" мовної системи.

Циклічна динаміка мовної системи

1. Стан стійкості →
 2. Втрата стійкості (флуктуації) →
 3. Зона біфуркації →
 4. Перехід у новий стійкий стан або руйнування.
-

Приклад: Еволюція англійської мови

- 1. **Стан стійкості:** Староанглійська мова як флективна система.
- 2. **Втрата стійкості:** Норманське завоювання, інтенсивні контакти з французькою мовою.
- 3. **Зона біфуркації:** Нестабільність граматичних норм у середньоанглійський період.
- 4. **Новий стан:** Становлення сучасної англійської мови як аналітичної.

Суть лінгвосинергетики

- Лінгвосинергетика — це нова парадигма для аналізу мови як складної, ієрархічно організованої мегасистеми.
- Вона дозволяє пояснити механізми мовної еволюції, що не піддаються опису в рамках традиційних підходів.
- Це проекція наукового пізнання в нові виміри, що дозволяє по-новому осмислити явища в мові.
- Завдяки ідеям синергетики, мовознавство може "вдихнути нове життя" у свій предмет.